УДК 141+167/168

СУЧАСНА НАУКА ТА ОСВІТА: АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ

Тетяна Радзиняк

Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича,

м. Чернівці, Україна

Сьогодні, коли наука дедалі частіше пов'язується з глобальними викликами та проблемами, важливими стають уявлення щодо моральних імперативів науки, які б задавали вектор її розвитку, однаково спрямований з вектором культури. У доповіді розглядаються деякі думки іспанського мислителя XX століття Хосе Ортеги-і-Гасета, пов'язані зі стратегією розвитку науки та освіти в контексті актуальних проблем людської цивілізації. Увага акцентується зокрема на ціннісно-цільових засад освітнього процесу, спеціалізації освіти, на потребі в гуманістичному розумінні суті науки й освіти.

***Ключові слова**: наука, культура, освіта, гуманізація, реформа, цивілізація.*

Сучасна наука в будь-якій країні світу посідає чи не найважливіше місце в загальнонаціональній стратегії розвитку. Активно розвиваючись, вона прямо чи опосередковано впливає на інші соціальні сфери життєдіяльності суспільства. Та за останні десятиліття (з вуст суспільних активістів, природоохоронних організацій та й самих науковців) все частіше лунає критика та обвинувачення науки у втраті зв'язку з реальністю. Намагаючись підлаштуватися під суспільний та культурний розвиток, орієнтуючись на критерій життєвої користі, вона ризикує перетворитись із галузі продукування знання та істин на галузь викладання, тлумачення й практичного застосування наукових знань. Іспанський мислитель Хосе Ортега-і-Гасет у своїй праці «Місія університету», апелює до сучасників, звертаючи їх увагу на нездоровий духовний стан суспільства, що зумовлений пануванням «вульгарності», якою пронизана діяльність держави, життя сім'ї та вчинки окремих людей.

Такого роду культурна криза, що набула поширення в більшості країн Європи, на думку Ортеги, значно актуалізувала проблему реформи освіти, оскільки ціннісно-смислові зміни в культурі впливаючи на освіту, змінюють її пріоритети. І от, як наслідок, зазначає мислитель, ми отримуємо нову людину, яка використовуючи переваги технічного прогресу та соціальної організації вступає у життя, занадто впевненою, що далеко не завжди є супутником позитивних змін та прогресу. Впевненість – яка сприяла людині в реалізації численних її ідей та фантазій, впевненість – через яку людство опинилося на межі самознищення.

Однією з прихованих небезпек розвитку сучасної науки та пов'язаної з нею освіти є легковажність людини, яка очікує від прогресу виключно кількісного зростання речей та ідей. Із розвитком, зазначає Ортега, людство втратило можливість сприймати світ як скарбницю чудес, як світову гармонію в цілому, оскільки воно підходить до розгляду будь-якої проблеми з уже наперед деформованим сприйняттям. Ця тенденція стає дедалі очевиднішою, оскільки вже самі науковці звертають свою увагу на те, що в сучасній науці «доведення сприймається за істинне, якщо воно дістає підтримку найкомпетентніших фахівців епохи або якщо воно будується на засадах, які на той час перебувають у моді» [1, p. 574].

Сучасна людина науки, за Ортегою, виявляється «прототипом масової людини. І не епізодично, не в силу якої-небудь виключно особистісної неповноцінності, але тому, що сама наука – джерело цивілізації – закономірно перетворює її на масову людину, на варвара, на сучасного дикуна» [2, с. 85]. Така людина не визнає авторитетів; вона інертна та вульгарна; нездатна до дискусії, а відповідно і до суспільного існування; вона володіє вузьким обмеженим мисленням, а тому безпорадна перед подальшим розвитком техніки; вона позбавлена моралі, оскільки їй невідомі життєві принципи обов'язку.

Характеризуючи XX століття (а ця тенденція зберігається і сьогодні), Ортега-і-Гасет називає його «століттям самовдоволених недоростків», у якому торжествує «варварство спеціалізму» [3, с. 107]. Освітня галузь, яка все більше орієнтується на вузьку спеціалізацію, очікуючи від неї значного зростання професіоналізму, вже досить рідко мислить людину як гармонійну єдність. Сучасна людина дедалі більше поглинається спеціалізацією, звужуючи при цьому поле своєї діяльності, втрачаючи зв'язок із цілісним тлумаченням і розумінням світу.

Як наслідок, в умовах масового індустріального суспільства наука слідом за культурою, почала залишати стіни вищих навчальних закладів, які спрямували свої зусилля на формування середньої людини, котра не обов'язково повинна відчувати необхідність у наукових дослідженнях. І тут криється основна небезпека, на яку вказує Ортега, оскільки такого спеціаліста не можна вважати досвідченим, але й разом з тим він не є неуком. «Приходиться його визнавати досвідченим неуком, і це означає, що даний пан до будь-якої справи, в якій він нічого не розуміє, підійде не як неук, але з зухвалою самовпевненістю людини, знаючої собі ціну» [3, с. 108-109]. Тож культура, що твориться такими «професіоналами», чиє розумове та духовне життя обмежене сферою їх професійних знань чи професійної діяльності, нагадує лише фантом культури, позбавлений будь-якого ціннісно-смислового наповнення.

Будучи занепокоєним таким станом речей, іспанський філософ приходить до висновку, який набув актуальності та розуміння в наукових та освітніх колах лише через півстоліття. Чітко усвідомлюючи значення науки в духовному та культурному зростанні суспільства, Ортега зауважив що «слід гуманізувати науковця, який застосував у минулому столітті бунт, однак при цьому ганебно перекрутив символ віри повстання, яке з тих пір є великою банальністю, великим

обманом епохи. Необхідно, щоб людина науки перестала бути тим, ким вона, нажаль, досить часто сьогодні є: варваром, який чудово знає лише один предмет» [4, с. 58]. Зрештою, така його настанова на гуманізацію в подальшому вийшла за межі науки та поширилася на всі сфери людської діяльності, які носять культуротворчий характер.

Зміни змісту, цілей та завдань, яких потребує як сучасна наука, так і освіта, не можуть не знайти відгуку в загальнокультурному розвитку, де культура виконує моделюючу, комунікативну та стабілізуючу функції в суспільстві. Та зазначені реформи неможливі без реформ всієї держави. Це вибір перед яким, у свій час, опинилася кожна успішна сьогодні країна. Вибір, який повинна зробити держава – Україна. Та не менш важливим за здійснення цих реформ, є усвідомлення кожним громадянином українського суспільства їх життєвої необхідності та невідворотності.

Література

1. Kline M. Mathйmatiques.La fin de la certitude / M. Kline. – Paris, Christian Bourgois Editeur, 1989.

2. Ортега-и-Гассет Х. Дегуманизация искусства / Х. Ортега-и-Гассет; [пер. В. В. Симонова] // Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры. – М.: Искусство,1991. – 558 с.

3. Ортега-и-Гассет Х. Избранные труды / Х. Ортега-и-Гассет; [пер. с исп., сост., предислов., и общ. ред. А. М. Руткевич]. – М.: Из-во «Весь мир»,1997. – 704 с.

4. Ортега-и-Гассет Х. Миссия университета / Х. Ортега-и-Гассет; [пер. с исп. М. Н. Голубевой, ред. перевода А. М. Корбут, под общ. ред. М. А. Гусаковского]. – Мн.: БГУ, 2005. – 104 с.